



UITGESTALD/INGEPAKT

DE EVOLUTIE VAN HET GESCHIEDKUNDIG MUSEUM MESEN

CO₇

ERFGOEDCEL

Schuurstreek

- 03/0001 x Schopje met korte steel aan ceinturen, bevestigd.
- 0002 x Geronde schep (gebroken steel)
- 0003 x Idem
- 0004 x Soldaten schopje met korte steel aan ceinturen, bevestigd.
- 0005 x Geronde schep met steel (bovende handvat ontbrekend)
- 0006 x Soldatenschopje zonder steel
- 0007 x Schoonwiel (pluibaar) zonder steel (enkel)
- 0008 x Schoonwiel (dubbel) - zonder steel
- 0009 x Idem
- 03/0010 x Stok gebruikt bij gascharen. 200 F
- 0011 x Hoefboom gebruikt bij verlasten kanon
- 0012 x Ronde schep met gebroken steel
- 0013 x Middelmatische rijptemp x
- 0014 x Soldatenschon.
- 0015 x Paar soldatenschoenen (N.2.)
- 0016 x Paar soldatenboots.
- 0017 x Soepketel 500 F
- 0018 x Petroleumlantaarn 200 F
- 0019 x Petroleum vuutzje (2e Wereldoorlog) 200 F
- 0020 x V.K. drinkbidon (Hawer email) 100 F
- 0021 x Franse drinkbidon (garete) 100 F
- 0022 x Idem 100 F
- 0023 x Complete soldatetelefoon x 2000 F
- 0024 x Lederen rugzak oorthouder 200 F
- 0025 x Ijeren koffertje (klein doosje) 10 F
- 0026 x Twee ledere kousstrikken (Samuel de Wittinkof) 100 F
- 0027 x Drinkbidon (klein type) 200 F

UITGESTALD/INGEPAKT
 DE EVOLUTIE VAN HET GESCHIEDKUNDIG MUSEUM MESEN



INHOUDSOPGAVE

.....

07
Voorwoord

09
Van uitgesteld naar ingepakt

13
Het ontstaan van het Geschiedkundig Museum Mesen

25
Het Geschiedkundig Museum Mesen,
vreemde eend in de bijt van het museumlandschap in de zuidelijke Westhoek

31
Op naar een nieuwe toekomst voor het museum

39
Meer weten?

41
Exposé / emballé. L'évolution du Musée Historique Messines

42
Colofon

.....



VOORWOORD

.....

Reeds 10 jaar is er in het zuiden van de Westhoek een tendens van samenwerking rond cultuur om zo een regionale meerwaarde te bekomen. Het begon klein met enkele gemeenten, maar breidde steeds verder uit, ook inhoudelijk. In 2009 sloot het intergemeentelijk samenwerkingsverband CO₇ een convenant af met de Vlaamse Gemeenschap om te zorgen voor een betere bewaring en toegankelijkheid van het streekeigen erfgoed. Dit lokale erfgoed maakt niet alleen deel uit van het geheugen van de lokale samenleving, het brengt ook mensen samen en is in die zin maatschappelijk relevant. Een mooi voorbeeld hiervan is de regionale beeldbank 'WESTHOEK verbeeldt', waarbij bewoners uit 17 Westhoekgemeenten op zoek gaan naar hun dorps- of stadserfgoed, dit digitaal bewaren en voor iedereen toegankelijk maken op het internet. CO₇ is dus niet alleen een samenwerking tussen gemeenten, maar ook een samenwerking tussen professionelen en vrijwilligers met eenzelfde interesse en doel.

De vrijwilligers van het Geschiedkundig Museum Mesen zorgen al 40 jaar voor hun museumcollectie. Ze doen dit op een gedegen manier en met passie voor de geschiedenis van hun stad. Het museum is er één van, voor en door Mesenaars. De herbestemming van het voormalige stadhuis zorgde echter voor een noodsituatie. Erfgoedcel CO₇ werd gevraagd om de stad en de vrijwilligers te ondersteunen en begeleiden bij de verhuis van de collectiestukken. Andere gemeenten zonder collectiebeherende instelling, scholen of verenigingen met een vaak rijk verleden en waardevolle particuliere collecties kampen met gelijkaardige problemen. Binnen het Leaderproject 'Geheugen van de Westhoek' nam CO₇ het engagement om enkele acties te ontwikkelen om dergelijk streekeigen erfgoed niet verloren te laten gaan en publiek toegankelijk te maken. De bedoeling is om landelijke gemeenten in de Westhoek warm te maken om aandacht te hebben voor dergelijke erfgoedcollecties en te tonen hoe op een laagdrempelige manier het beheer ervan georganiseerd kan worden. Het verhaal van de collectie Mesen wordt in een breder perspectief geplaatst waardoor deze brochure inspirerend kan werken voor andere gemeenten om aan de slag te gaan met gelijkaardige kleine collecties.

Loes Vandromme
Voorzitter CO₇,

Wieland De Meyer, Frans Masson, Katelijn Poissonnier,
Marleen Soete, Ingrid Vandepitte en Jef Verschoore
Bestuursleden CO₇, en schepenen van cultuur en/of erfgoed

.....



(1)

VAN UITGESTALD NAAR INGEPAKT

.....

In 2010 kreeg Erfgoedcel CO7, in het kader van haar beleid rond gemeentelijke voorbeeldprojecten, de vraag van het stadsbestuur van Mesen om de sluiting van het Geschiedkundig Museum Mesen te begeleiden. Het gebouw waar het museum in ondergebracht was, het oude stadhuis van Mesen, werd gesloten voor een ingrijpende renovatie. Het oude museumconcept wordt vervangen door een nieuw concept in een cultuurhuis met een toeristisch infopunt en themakamers. De collectie kon tijdens de verbouwing niet in het gebouw blijven. De verhuis werd aangegrepen om de collectie samen met de vrijwilligers van het museumcomité en onder begeleiding van een team van specialisten goed onder handen te nemen. De verhuis en registratie van de museumcollectie van Mesen is een voorbeeldproject. Andere kleine musea die geconfronteerd worden met (tijdelijke) sluiting kunnen hier inspiratie uit putten om zo het voortbestaan van de eigen collectiestukken te kunnen garanderen. Via deze brochure geven we antwoorden op enkele algemene vragen.

Hoe ontstond de collectie en waarom wordt ze bewaard? De geschiedenis van de stad staat centraal binnen het Geschiedkundig Museum Mesen. De collectie bestaat vooral uit oorlogsartefacten uit de Eerste Wereldoorlog, aangevuld met stukken uit het Koninklijk Gesticht van Mesen en andere objecten die de geschiedenis van de stad illustreren. In het eerste hoofdstuk van de brochure wordt de geschiedenis van Mesen kort toegelicht, om vervolgens dieper in te gaan op de gebeurtenissen die geleid hebben tot het oprichten van het museum.

Tenslotte wordt de evolutie van het museum geschetst.

Door de jaren heen is de visie op de museumpresentatie, de interactiviteit tussen de collectie en het publiek en de zakelijke organisatiestructuur grondig gewijzigd. Een trend die het Geschiedkundig Museum Mesen, onder meer bij gebrek aan middelen, niet kon volgen. Dominiek Dendooven, wetenschappelijk medewerker van de Stedelijke Musea Ieper, wijdt een hoofdstuk aan de positie van het Geschiedkundig Museum Mesen binnen het museumlandschap van de zuidelijke Westhoek en gaat hierbij dieper in op de specifieke eigenheid van de collectie.

Het laatste hoofdstuk vertelt het verhaal van de registratie en het inpakken van de museumcollectie. Stap per stap wordt toegelicht hoe alles werd voorbereid, wie er betrokken was in het proces en hoe dit werd uitgevoerd. De toekomst van de collectie wordt hierbij niet vergeten.

Omdat het onmogelijk was de honderden collectiestukken een plaats te geven in deze brochure, werd de leden van het museumcomité gevraagd naar hun favoriete objecten. Burgemeester Sandy Evrard gaf ook zijn keuze door, net zoals Belgisch Nieuw-Zeelander en Eerste Wereldoorlogkenner Martin O'Connor en Dominiek Dendooven. Al benieuwd welke stukken er gekozen werden en waarom?



↑ Briefopener, loopgravenkunst (nr. 0258)

.....



NR. 0258 (pag. 9)

Briefopener, met inscriptie: "souvenir à Hélène De Vos, Zonnebeke 1918"

"Toen Hélène De Vos overleed begin jaren 1970, kon dit stuk gereed worden uit haar inboedel. Ik heb het jarenlang zelf bewaard en daarna aan het museum geschonken toen ik lid werd van het museumcomité in 1982."

— Johan Beun, lid van het museumcomité



NR. 0590 (pag. 26)

Een mere, de typische korte knuppel van de Maori uit Nieuw-Zeeland

"Dit exemplaar - het mooiere van de twee meres in de collectie van het Mesense museum - draagt twee voorstellingen van de oorlogsgod Tūmataunga, voorvader van de mensheid, die herkenbaar is aan de uitgestoken tong. De aanwezigheid van deze typische wapens in de Mesense collectie is passend: niet alleen is de stad al decennia lang verzusterd met het Nieuw-Zeelandse Featherston (Kaiwaewae in het Maori), maar ook in het Nieuw-Zeelandse leger dat tijdens de Slag bij Mesen actief was, dienden heel wat Maoris."

— Dominiek Dendooven, wetenschappelijk medewerker van de Stedelijke Musea Ieper

NR. 0626 (pag. 16)

Cartoon van Bruce Bairnsfather en Pat Hanna

"Bruce Bairnsfather was een Brits cartoonist, Pat Hanna een Nieuw-Zeelandse. De twee cartoonisten zouden elkaar zijn tegengekomen begin jaren 1920 in café 'A la Couronne' op de markt van Mesen, waar ze dit samen zouden getekend hebben. Niet alle experts zijn het er over eens dat het om een origineel zou gaan. Fake of niet fake, dat maakt het interessant. Leuk detail is dat de cartoon op de achterkant van een reclamepaneel van Rodenbach is gemaakt."

— Steven Reynaert, lid van het museumcomité en cultuurfunctionaris van de Stad Mesen



NR. 0306 (pag. 15)

Het schilderijtje dat Hitler maakte van de ruïnes van de kerk van Mesen tijdens de Eerste Wereldoorlog

"Eigenlijk gaat het om een officiële kopie van het schilderij van Hitler, het originele schilderij hangt sedert de Tweede Wereldoorlog als oorlogsbuit in het Poesjkinmuseum in Moskou, Rusland. De aquarel van Hitler werd in 1935 uitgegeven door Heinrich Hoffmann. De toenmalige voorzitter van het Gesticht had de Duitse regering om zo'n exemplaar verzocht. De correspondentie hierover is mee ingelijst."

— Marino Mahieu, lid van het museumcomité



NR. 0392 (pag. 17)

Het embleem van het 34^{ste} fusilleerregiment

"Het gaat hier om een unieke badge van een punthelm van een soldaat van het regiment van Pommeren. Zij werden kort ingezet in Mesen, nadat de stad al veroverd was, begin november 1914. Het gaat om een origineel stuk dat nog in goede staat is."

— Mirando Lamaire, lid van het museumcomité



NR. 0288 (pag. 17)

Schilderij ruïnes kerk Mesen

"Mijn keuze is het schilderij dat mijn nicht Annette Milow in 1973 heeft geschilderd. Het gaat me niet over het schilderij op zich, maar het feit dat de bevolking van de stad allemaal zaken doneerde aan het museum en dit in eerste instantie door een warme oproep van mijn gewaardeerde voorganger Dr. Lambelin. We spreken vandaag van de nood aan participatie van de bevolking aan het beleid. In Mesen participeert de bevolking al meer dan 40 jaar aan het beleid en dit is een van de strafste voorbeelden."

— Sandy Evrard, burgemeester van de Stad Mesen



NR. 0501 (pag. 19)

Het uniform van Reginald A. Biggs

"Reginald A. Biggs was een Australische veteraan, afkomstig uit Tasmanië. Het verhaal doet de ronde dat hij zijn laatste centen in de reis naar de Vlaamse velden had gestoken, om toch de streek te kunnen bezoeken."

— Patrick Hellem, lid van het museumcomité



NR. 0374 (pag. 18)

Het ijzeren kruis van Otto Meyer

"Otto Meyer, een Duitse oud-strijder, bezocht onze streek in de jaren 1960 en verkreeg hier ook het ereburgerschap. Bij wijze van verzoening ontwierp hij onder andere de Roos van Mesen. Hij schonk ook zijn militaire onderscheiding, het ijzeren kruis, aan het museum."

— Hans Colson, lid van het museumcomité



NR. 0318 (pag. 21)

Koperen kepie, een voorbeeld van war art

"Onze collectie wordt gekenmerkt door de vele mooie voorbeelden van trench art en war art. Trench art werd gemaakt in de loopgraven en is eenvoudig van vorm, terwijl war art ook na de oorlog werd gemaakt, vaak als souvenir. Deze war art objecten zijn meestal heel fijn afgewerkt, deze koperen kepie uit 1917 is een voorbeeld van war art."

— Claude Verhaeghe, lid van het museumcomité



NR. 0500 (pag. 19)

Het kostuum van de soldaten van Nieuw-Zeeland

"The New Zealand uniform is one of my favorite pieces. It's so evocative of the time and nationally distinctive via the New Zealand 'lemon squeezer' hat, which is still in use in New Zealand Army dress uniforms today. It does not take too much imagination to realize how heavy and uncomfortable those uniforms would become when wet and muddy, etcetera. Comparing World War One kit and gear with that of today's military, the advances are simply staggering."

"Het Nieuw-Zeelandse kostuum is één van mijn favoriete stukken. Het is zo typisch voor die tijd en nationaal te onderscheiden door de 'lemon squeezer'-hoed. Je hebt niet veel verbeelding nodig om je te realiseren hoe zwaar en oncomfortabel deze uniformen waren wanneer ze nat en modderig werden. Wanneer je de uitrusting uit de Eerste Wereldoorlog vergelijkt met deze van vandaag, dan is de vooruitgang gewoonweg verbazingwekkend."

— Martin O'Connor, kenner Nieuw-Zeeland en Wereldoorlog I



(2)

HET ONTSTAAN VAN HET GESCHIEDKUNDIG MUSEUM MESEN

.....

Elke museumcollectie kent haar start. Maar hoe komt het zo ver? Een collectioneur die zijn verzameling voor het publiek openstelt, een heemkundige kring die naast een documentair archief ook een hele schare collectiestukken heeft, of een openbare instantie die beslist een museum te openen. Vaak gaat het om een samenloop van omstandigheden die uiteindelijk leiden tot de opening van een museum. Dit was ook het geval voor het Geschiedkundig Museum Mesen, dat zijn vaste collectie in eerste instantie kon samenstellen dankzij de gulle schenkingen van Mesenaars en oud-strijders. In dit hoofdstuk worden de gebeurtenissen uit de geschiedenis van Mesen, die een rijke voedingsbodempvormden voor het ontstaan van het museum, op een rijtje gezet. De start en de ontplooiing van een museumwerking vormen het tweede deel van dit hoofdstuk.

.....

MESEN, EEN STAD MET EEN VERLEDEN

Mesen doorheen de eeuwen: een aaneenschakeling van bloeiperiodes en crisismomenten

In de historische bronnen is er weinig terug te vinden over de geschiedenis van de stad vóór de 11^{de} eeuw. In 1060 wordt er voor het eerst melding gemaakt van de 'villa Mencinensis', een domein dat tot de eigendommen behoorde van de graaf van Vlaanderen. In 1256 was Mesen al een stad met stadsrecht. Mesen kon uitgroeien tot een volwaardige stad omwille van twee factoren. Allereerst beschikte de stad over een gunstige geografische positie, die ervoor zorgde dat de lokale nijverheid zich wist te ontwikkelen. Vooral de jaarmarkt, die doorging tijdens de eerste twee weken van oktober, verwierf grote bekendheid en trok veel handelaars aan die nadien overwinterden in de stad. Anderzijds besloot Adela van Frankrijk, de vrouw van Boudewijn V, graaf van Vlaanderen, in 1060 een abdij op te richten in Me-

sen, gewijd aan Maria. De abdij werd het eerste vrouwenklooster in Vlaanderen. Een bijhorend kapittel van twaalf kanunniken verzorgde de organisatie van de eredienssten. De abdij was bestemd voor dertig vrouwen van adellijke afkomst en werd rijkelijk begiftigd door de gravin. In 1080 werd de 'villa Mencinensis' aan de abdij geschonken. Al snel ging de villa zich gedragen als een kleine agglomeratie, die zich uitbreidde tot in de parochie Wijtschate.

De volgende eeuwen was het onrustig in Mesen door godsdienstoorlogen en sociale troebelen. De jaarmarkt verloor aan belang en de stad werd aanhoudend geteisterd door branden. Als gevolg van de successieoorlog in 1707 werd Mesen in 1713 bij de Nederlanden gevoegd, toen onder Oostenrijks bewind. In die periode hief keizerin Maria Theresia van Oostenrijk het vrouwenklooster op en richtte ze in 1776 in dezelfde gebouwen het Koninklijk Gesticht op. Kort daarna, in 1793, werd Mesen ingenomen door Frankrijk, een gevolg van de Franse Revolutie. Dit had zware consequenties

.....

voor de bestuurlijke en rechterlijke indeling van de stad. De gemeentegrenzen werden grotendeels aangepast aan de parochiegrenzen, waardoor twee stukken van de vroegere parochie Mesen bij Waasten werden gevoegd. De grenswijzigingen werden in de toekomst niet meer aangepast, waardoor Mesen zijn nadelige afbakening bleef behouden.

Het Koninklijk Gesticht van Mesen

Dat keizerin Maria Theresia van Oostenrijk andere plannen had met de abdij van Mesen bleek al enkele jaren vóór de afschaffing van de abdij. In 1752 verbood de keizerin om postulanten van buiten het keizerrijk te aanvaarden in het klooster om instroom vanuit Frankrijk te vermijden. Het ledenaantal daalde hierdoor gevoelig, wat leidde tot de afschaffing van de abdij in 1776. Op dezelfde plaats stichtte de keizerin het Koninklijk Gesticht van Mesen, dat tot taak had de kinderen van gesneuvelde en invalide soldaten op te vangen en op te voeden. Daarvoor werden aanvankelijk



↑ Auguste Böhm, de toren van de abdijkerk, 1852 (nr. 2136)

zestien weduwen en dochters van militairen aangesteld die tijdelijke geloften dienden af te leggen. De administratie en wereldlijke zorg werden toevertrouwd aan een ontvanger, ter-

↓ Het Koninklijk Gesticht gezien vanuit de Waastenstraat, 1910



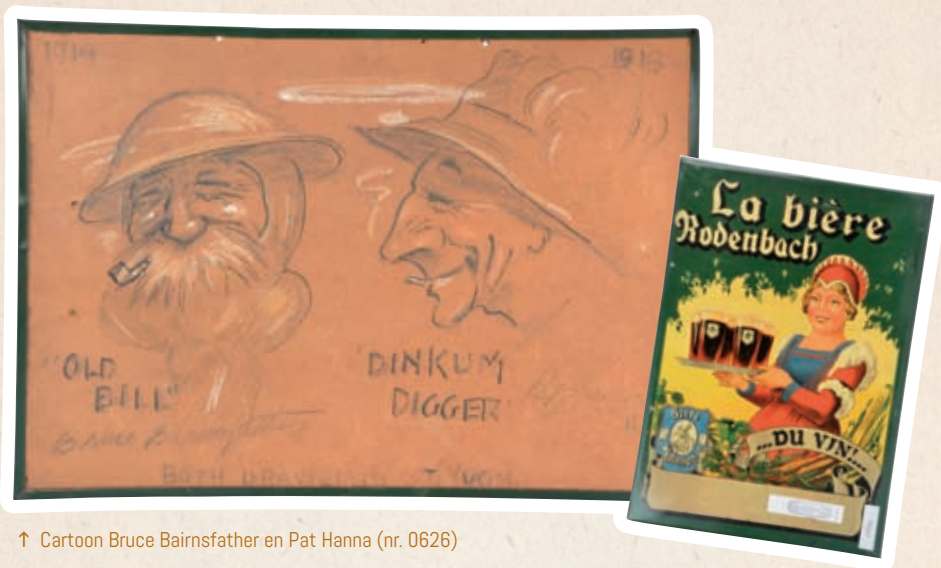
↑ Kopie schilderij Hitler met bijhorende briefwisseling (nr. 0306)

wij een kleine commissie van drie mannen instond voor het beheer van de eigdommen en de gebouwen. De eerste voorzitter van deze commissie was Le Couvreur, kanunnik van de kathedraal van Ieper. Het hoofd van het Gesticht was de hoogbaljuw van Ieper. De volgende jaren zouden de commissie en opnamecri-

teria licht wijzigen, maar het Gesticht bleef zijn positie in Mesen behouden. De Eerste Wereldoorlog zou een eind maken aan de aanwezigheid van het Gesticht in Mesen. Door de gevaarlijke situatie tijdens de Eerste Wereldoorlog was het Gesticht genoodzaakt te vluchten. Hoewel het oorspronkelijk de

↓ Mesen in puin, 1919





↑ Cartoon Bruce Bairnsfather en Pat Hanna (nr. 0626)

bedoeling was om terug te keren naar Mesen, werd het verzamelde geld voor de heropbouw van de gebouwen van Mesen gebruikt om het klooster van de kanunnikessen Sint-Augustinus te Lede aan te kopen. De Eerste Wereldoorlog maakte zo een einde aan de 138-jarige aanwezigheid van het Gesticht in Mesen.

De impact van de Wereldoorlogen op Mesen

De Eerste Wereldoorlog maakte voorgoed komaf met het Mesen van voordien. De stad kwam opeenvolgend in vijandelijke en geallieerde handen terecht, waardoor ze tot een

↓ Ruïnes van de 17^{de}-eeuwse crypte, zicht op de noordkant



ruïne werd herleid. Op 7 oktober 1914 had de Duitse vijand Mesen al bezet. Enkele dagen later startten de geallieerden hun tegenoffensief, maar zonder succes. De beschieting van Mesen begon op 20 oktober en hield enkele dagen aan. Voor de inwoners werd de situatie onhoudbaar; vluchten was de enige optie. De Duitse soldaten werden nog even teruggedreven, maar vanaf 1 november 1914 was de stad terug in hun handen en startten ze de beschieting van de geallieerden. Deze eerste slag eindigde op 11 november 1914. Adolf Hitler, op dat moment ingekwartierd op de hoeve *Bethleem* in Mesen, schilderde in die periode de ruïnes van de kerk (nr. 0306 op pag. 15).

De geallieerden lieten het hier echter niet bij. Vanaf de zomer van 1916 begonnen ze de Duitse stellingen te ondergraven. Op 7 juni 1917 brachten ze met negentien mijnen de vijandelijke stellingen tot ontploffing en gebruikten hiervoor wel 480 ton springstof. Deze slag (7-14 juni 1917), ook bekend als de Slag om Mesen, was succesvol en de geallieerden (samengesteld uit Britten, Ieren, Australiërs en Nieuw-Zeelanders) slaagden erin Mesen en Wijtschate te heroveren. De overwinning

was echter van korte duur. Op 10 april 1918 wisten de Duitsers de stad, die op dat moment al volledig tot puin was herleid, opnieuw te veroveren op de Zuid-Afrikanen die Mesen op dat moment verdedigden. Pas op 28 september waren de Duitsers voorgoed uit Mesen verdreven door de komst van de oprukkende geallieerden.

Na het beëindigen van de gevechten bouwde het Amerikaanse leger een twintigtal noodwoningen, de start van een trage heropleving van de stad. De wederopbouw werd aangegrepen om straten recht te trekken en rooilijnen te verschuiven. In 1923 begon men het puin te ruimen in de kerk. Tijdens de oorlog had de torenmassa het tongewelf van een kelder onder het koor vernietigd waardoor de afsluitmuren van de Romaanse benedenkerk vrij lagen. De Gentse architect Stephane Mortier nam de restauratie van het gebouw voor zijn rekening, maar van een getrouwe reconstructie was geen sprake. Pas jaren later, in 1938, werd de kerk ingewijd.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef Mesen gespaard van grote vernielingen. Bij de schaarse bombardementen werden wel enkele



↑ Schilderij ruïnes kerk Mesen (nr. 0288)

huizen geraakt, waarbij enkele slachtoffers vielen. In juni 1940 was Adolf Hitler twee maal in Mesen, hij bezocht onder meer de kerk en *Bethleem Farm*, de hoeve waar hij verbleven had tijdens de Eerste Wereldoorlog.

DE START EN DE ONTWIKKELING VAN HET MUSEUM

Een succesvolle opstart dankzij gulle giften en een internationale belangstelling

In 1959 werd Roger Lambelin (1910-1980) burgemeester van Mesen. Hij had een persoonlijke belangstelling voor de geschiedenis van de stad, en vooral voor de gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog. In zijn functie als burgemeester organiseerde hij tal van plechtigheden ter ere van de gesneuvelde soldaten. Zo zorgde hij ervoor dat *ANZAC Day*, de jaarlijkse herdenkingsdag voor de gesneuvelde Australische en



← Embleem 34^{ste} fusilleerregiment (nr. 0392)



↑ IJzeren kruis Otto Meyer (nr. 0374)

Nieuw-Zeelandse soldaten op 25 april, en de herdenking van de Slag om Mesen telkens van de nodige luister voorzien werden.

Eind jaren 1950 en tijdens de jaren 1960 kwamen opvallend veel oud-strijders de regio bezoeken, op zoek naar de plekken waar ze jaren geleden gevochten hadden. In de praktijk ging het om het bezoeken van begraafplaatsen, aangezien de herkenningspunten uit de omgeving vernietigd waren tijdens de oorlog. In en rond Mesen ging het vooral om Britten, Australiërs en Nieuw-Zeelanders die tijdens de Eerste Wereldoorlog de stad zoveel mogelijk uit de handen van de vijandelijke troepen hadden gehouden. De twee best gekende oud-strijders die Mesen bezochten, waren Reginald A. Biggs, afkomstig uit Hobart (Australië) en Otto Meyer, afkomstig uit Hildesheim (Duitsland). Beide heren hadden deelgenomen aan de Slag om Mesen. In juni 1974 vond er een ontmoeting plaats tussen de twee oud-strijders, waarbij ze verbroederden. Enkele jaren eerder had Meyer het ultieme vredessymbool gecreëerd: de 'Roos van Mesen', waarvan de gebogen stengel de frontlijn van Mesen voorstelde. Hij schonk de Roos aan Merwyn Norrish, de ambassadeur van Nieuw-Zeeland in Brussel op 25 januari 1969.

De bevolking van Mesen werd meer en meer betrokken bij de plechtigheden waardoor de gebeurtenissen uit de Eerste Wereldoorlog zich nog meer in het collectief geheugen nestelden. Door de populariteit van Mesen bij de oud-strijders en de betrokken ambassades, rees bij burgemeester Lambelin het idee om een oorlogsmuseum op te richten. De eerste plannen werden voorgelegd aan de gemeenteraad op 14 oktober 1970. Het museum kreeg een plaats in een vrijgekomen gehoorzaal van het voormalige vredegerecht, dat in het stadhuis gesitueerd was. Omdat er meer over Mesen te vertellen was dan enkel het oorlogsverleden, besloot men ook de geschiedenis van de stad toe te lichten in het museum. Het museum kreeg de naam 'Gemeentelijk Museum van Mesen'. Het stichtend museumcomité bestond uit Roger Lambelin als voorzitter, Georges Desmyter als secretaris en Louis Menu, Jean Liefvooghe en Hugo Constandt als leden. Vanaf eind 1971 startte het museumcomité met het verzamelen van de collectie. Zo werd op 27 december 1971 een succesvolle oproep gericht aan de bevolking om oorlogssouvenirs aan het nieuwe museum te schenken. Zo schonk bijvoorbeeld de bekende onderwijsfamilie Deleu uit Mesen een mooie collectie glasnegatieven van de stad en een handgemaakte wereldbol aan het museum (nr. 2083 op pag. 21). Ook door de ambassades van Nieuw-Zeeland en Australië werd het museum rijkelijk begiftigd. Omdat het Koninklijk Gesticht belangrijk was voor de geschiedenis van de stad, kon het niet ontbreken in het museumverhaal. Het museumcomité kon dan ook



↑ Roos van Mesen (nr. 0592), gecreëerd door Otto Meyer

14/0022 - 1 Koppen Huel - Patroon Anti - 1000
 (Boop) - 1940
 14/0023 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0024 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0025 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0026 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0027 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0028 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0029 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0030 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0031 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0032 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0033 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0034 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0035 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0036 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0037 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0038 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0039 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000
 14/0040 - 1 Koppen Huel - Patroon 3 fm - 1000



↑ Uniform Nieuw-Zeelandse soldaat (nr. 0500)

← Uniform Reginald A. Biggs (nr. 0501)

Uniform London Scottish soldaat → (nr. 0499)



↑ Het museumcomité anno 1982, v.l.n.r., rechtopstaand: Michel Titeca, Johan Beun, Albert Ghekiere, Patrick Hellem, Patrick Colson. Zittend: Georges Desmyter, Hugo Constandt, Louis Menu, Paul Lambelin, Jean Liefvooghe.

rekenen op een aantal mooie schenkingen, zoals een pentekening met de wapenschilden van de abdisen van Mesen, gemaakt door Mevr. D. Wuille (nr. 0286 op pag. 22). Midden de jaren 1990, toen het Gesticht van Lede naar Brussel verhuisde, werd de schat van het Gesticht aan het museum toevertrouwd.

Deze bestond uit 51 kerkschatten, waaronder kelken, cibories en monstransen. Het museum kreeg een mooi schilderij van Maria Theresia, de stichteres van het Koninklijk Gesticht, in bruikleen (nr. 0713 op pag. 22).



← Ciborie (nr. 2052)

De eerste jaren van het museum

Vanaf de opening van het museum wist de permanente tentoonstelling heel wat kijklustigen te bekoren. Elk jaar mocht het museum een internationaal publiek ontvangen. De Belgische en Britse bezoekers, die vaak in schoolverband kwamen, vormden de grootste groep, in veel mindere mate gevolgd door de Fransen, Nederlanders, Nieuw-Zeelanders, Australiërs en andere. Elk jaar kwamen er ook bezoekers uit Featherston, een stad in Nieuw-Zeeland waar tijdens de Eerste Wereldoorlog een trainingskamp gevestigd was waar de soldaten hun opleiding kregen, voor ze vertrokken naar het strijdtoneel aan de andere kant van de wereld. Af en toe mocht men ook vooraanstaande personen van de *Commonwealth War Graves Commission* begroeten, waaronder op 6 juni 1985 de Hertog van Kent, die op dat moment de president van de organisatie was.

Het museumcomité breidde haar museumwerking uit door extra evenementen te organiseren bij speciale gebeurtenissen. Zo waren er op 9 en 11 november 1975 festiviteiten naar aanleiding van de verzustering met Featherston, terwijl in 1976 de oprichting van het Koninklijk Gesticht van Mesen werd herdacht. In 1979 ging er speciale aandacht uit naar de viering van de stichteres van de abdij van Mesen, Adela van Frankrijk, die negen eeuwen eerder gestorven was. Het museumcomité verleende ook haar medewerking aan de herdenkingsplechtigheden van de Eerste Wereldoorlog.

Naar aanleiding van het tienjarig bestaan van het museum werd besloten een jaarboek uit te geven met geschiedkundige essays over Mesen. Er werden artikels gewijd aan de geschiedenis van de stad met nadruk op de oorlogsgebeurtenissen, het scholastieke verleden van Mesen, belangrijke prominenten uit Mesen, en andere. Dit boek werd opgevolgd door een tweede boek dat in 1995 verscheen en opnieuw heel wat facetten van het verleden van Mesen blootlegde.

Op 7 maart 1984 veranderde de naam van het 'Gemeentelijk Museum Mesen' naar het 'Geschiedkundig Museum Mesen', aangezien de museumcollectie in feite geen eigendom van de Stad Mesen was.



← Wereldbol, geschenkt door onderwijsfamilie Deleu (nr. 2083)



↑ Kegie, loopgravenkunst (nr. 0318)

De focus binnen het collectiebeleid verlegde zich van de oorlogsartefacten naar het verleden van de stad vóór de Eerste Wereldoorlog. Vanaf dan ging men de archiefcollectie van het museum stelselmatig uitbreiden en zette men meer in op de promotie van het museum.

Deze extra initiatieven vergden ook meer personeel voor het museum. Dankzij het derde arbeidscircuit kon Albert Ghekiere vanaf 1982 deeltijds aan de slag als gids. Op die manier was het museum dagelijks open. Op zondag hielden de leden van het museumcomité het museum open volgens een beurtrol.

Drang naar professionalisering versus dalende bezoekerscijfers

In 1993 werd het museum omgevormd van een feitelijke vereniging tot een vzw. Deze beslissing werd in de vergadering van 27 december 1993 goedgekeurd en de statuten van de vzw verschenen op 28 april 1994 in het Belgisch Staatsblad. Omstreeks die periode werd het museum geconfronteerd met dalende bezoekerscijfers. Uit de museumverslagen van 1994 kan opgemaakt worden dat men beseftte dat de inrichting en de bezoekerspolitiek moesten wijzigen om het museum aantrekkelijk te houden. Het museumcomité besliste enkele musea uit de buurt te bezoeken om inspiratie op te doen, waaronder het toenmalige Streekmuseum in Zonnebeke (nu Memorial



↑ Ingekleurde pentekening met wapenschilden abdisen (nr. 0286)

Museum Passchendaele 1917). Het museum kreeg uiteindelijk een lichte facelift, maar deze herschikking miste zijn doel, want ook de komende jaren bleven de bezoekersaantallen dalen. De financiële toestand was al evenmin rooskleurig. De verzekeringspolis voor de kerk-schatten van Mesen woog door op het budget. Toch verloor het museumcomité de moed niet. In 1999 werkten ze aan een gedenkboek rond het Ierse vredespark dat net in Mesen opgericht was ter herinnering van de gesneuvelde Ieren bij de Slag om Mesen. Er werden arrangementen samengesteld zodat het publiek aan een voordelig tarief het museum, de crypte van de kerk en het Ierse vredespark kon bezoeken. Nieuwe drietalige infobrochures werden opgemaakt en er werd gestart met het invoeren van de inventaris op computer. Ook de museumteksten werden in die periode vernieuwd. De hernieuwde dynamiek vertaalde zich in betere bezoekerscijfers. In 2000 kreeg men weer 1.789 bezoekers over de vloer, een groot contrast met de 1.075 bezoekers in 1998.

Gesterkt door de positieve resultaten, werd er samen met de stedelijke cultuurraad nagedacht over de oprichting van een volwaardig documentatiecentrum. De subsidieaanvragen gericht aan het Koning Boudewijnfonds en de Vlaamse Gemeenschap leverden echter niets

op en de plannen werden opgeborgen. Vanaf 2005 daalden de bezoekersaantallen opnieuw. Door de kleinschaligheid van het museum en de beperkte structuur binnen het museumcomité verkeerde men niet in de mogelijkheid om grote subsidies binnen te halen of te bekomen. Om de financiële toestand te optimaliseren, werden laagdrempelige publieksactiviteiten georganiseerd en de verkoop van publicaties uitgegeven door het museumcomité gestimuleerd. Ondanks deze goedbedoelde initiatieven was er geen sprake van een nieuwe dynamiek zoals die er wel geweest was eind jaren 1990. Verschillende redenen kunnen hiervoor aangevoerd worden: een wijzigend museumlandschap, een wijzigend publiek en een veranderde samenstelling van het museumcomité. Dit in contrast met het museum zelf, dat gedurende zijn bestaan bijna niet veranderd was. Doordat de tewerkstelling via het derde arbeidscircuit ten einde liep, verloor het museum ook haar vaste medewerker.

↓ Maria Theresia van Oostenrijk, F. Allman naar het origineel van Martin von Meytens, 1923 (nr. 0713)





(3)

HET GESCHIEDKUNDIG MUSEUM MESEN, VREEMDE EEND IN DE BIJT VAN HET MUSEUM- LANDSCHAP IN DE ZUIDELIJKE WESTHOEK

Door Dominiek Dendooven, wetenschappelijk medewerker van de Stedelijke Musea Ieper

.....

Het Geschiedkundig Museum Mesen gaf uitdrukking aan twee identiteiten die op zich (behalve de gemeenschappelijke locatie) weinig met elkaar te maken hebben: de oude, vooroorlogse stad die niet kan losgekoppeld worden van haar abdij/Gesticht én het oorlogsoord uit de Eerste Wereldoorlog. Het zorgde aan de ene kant voor een ietwat schizofreen museum dat noch een oorlogsmuseum noch een stadshistorisch museum was. Aan de andere kant zorgde het ook voor een unieke collectie, onder meer door het coherent verzamelbeleid. Dat zo'n kleine gemeente decennialang een bloeiende museumwerking had, die bovendien expliciet het historisch onderzoek stimuleerde, is des te opmerkelijker.

.....

Het museumlandschap van de zuidelijke Westhoek kenmerkt zich de laatste vijftien jaar door een uitzonderlijke dynamiek. Zo werd onder meer in Poperinge Talbot House uitgebreid met het aanpalende hoppemagazijn (de Concert Hall, 2004) en ging in dezelfde stad onlangs het bezoekerscentrum bij Lijssenthoek Cemetery open. Ook Zonnebeke plantte zich op toeristisch vlak sterk in met de Oude Kaasmakerij, het bezoekerscentrum bij Tyne Cot Cemetery en de omvorming van het vroegere Streekmuseum tot Memorial Museum Passchendaele 1917. En in Ieper is er het In Flanders Fields Museum dat zich in 2012, nauwelijks vijftien jaar na de opening, hernieuwde en bestaan er plannen voor een nieuw stadsmuseum. Niet onbelangrijk is de groeiende intergemeentelijke samenwerking, onder meer onder impuls van Erfgoedcel CO7 of de Provincie West-Vlaanderen. Een mooi voorbeeld hiervan was de gemeenschappelijke

aankoop van de collectie van het voormalige Queen Victoria Rifles Museum, beter bekend onder de naam 'Hill 60', door de Provincie, het Memorial Museum Passchendaele 1917 en het In Flanders Fields Museum. Deze musea stelden samen de inventaris op van deze privécollectie, de stukken werden tussen hen beide verdeeld en onder eenzelfde fondsnaam (Hill 60) in de respectievelijke museumcollecties ondergebracht. Nieuwe perspectieven tot samenwerking op een nog breder vlak kondigen zich aan met de komst van een regionaal erfgoeddepot en een collectieve West-Vlaamse erfgoeddatabase van museumobjecten.

In het hierboven geschetste museumlandschap was en is het Geschiedkundig Museum Mesen enigszins een vreemde eend in de bijt. De dynamiek van vernieuwing en hernieuwing die eigen was aan vele andere musea in de regio ging ogenschijnlijk grotendeels aan haar voor-

.....

bij. Aan die vaststelling hoeven geen verwijten gekoppeld te worden: de leden van de inrichtende vzw deden verdienstelijke pogingen hun museum te vernieuwen maar vanwege een gebrek aan fondsen en logistieke steun kon het slechts bij pogingen blijven. Daarbij speelde ook ongetwijfeld de (on)macht van het getal: het feit gevestigd te zijn in de kleinste stad van België en de kleinste gemeente van West-Vlaanderen met een in verhouding klein werkingsbudget, was ontgensprekelijk een nadeel bij de instandhouding van het museum.



Ook wat haar collectie betreft, nam en neemt het Geschiedkundig Museum Mesen een aparte rol in en dat blijkt ook uit het logo van het museum. Dat combineert drie wapenschilden: bovenaan dat van de abdij van Mesen, centraal dat van Nieuw-Zeeland en onderaan dat van Australië. Deze drie wapenschilden werden gedragen door de (Nieuw-Zeelandse) kiwi en de (Australische) kangoeroe. Met wat goede wil zou je kunnen zeggen dat dit embleem goed de inhoud van het Mesense museum covert: centraal staat de herinnering aan de Nieuw-Zeelandse aanwezigheid tijdens de Eerste Wereldoorlog en in mindere mate die aan hun Australische makkers binnen het ANZAC-corps. Het wapen van de abdij verwijst dan weer naar die niet minder belangrijke poot van het museum: de

(vooorlogse) geschiedenis van het stadje die altijd nauw verbonden was met de geschiedenis van haar abdij en het Koninklijk Gesticht dat er vanaf 1776 in werd ondergebracht.

Nu waren er wel meer musea die de 'algemenere' plaatselijke geschiedenis combineerden met de 'specifieker' oorlogsgeschiedenis. Denken we maar aan het oude Streekmuseum van Zonnebeke, niet toevallig een gemeente wiens geschiedenis ook nauw verbonden is met die van een abdij (en zelfs twee als we de Nonnenbossen erbij beschouwen). Maar in het Mesense geval was dat aandeel van de vooroorlogse geschiedenis relatief belangrijk. Het stadje speelde met zijn jaarmarkt een vrij belangrijke economische rol in het middeleeuwse graafschap Vlaanderen, maar werd bovenal van oudsher gedomineerd door de vrouwenabdij. Dat was trouwens ook letterlijk zo: de stad viel onder het bestuur van de abdis. Toen in 1776 de abdij omgevormd werd tot het Koninklijk Gesticht bleef de dominantie, zij het dan eerder figuurlijk: de gebouwen van de abdij, die nu dus een unieke openbare instelling geworden was, bleven een groot deel van de stad innemen en de plaatselijke economie stond er voor een groot deel ten dienste van deze school en haar bewoners. Meer nog dan voor gelijk welke andere gemeente in de zuidelijke Westhoek geldt voor Mesen dat de Eerste Wereldoorlog een nieuw jaar 'Nul' was,



↑ Mere (nr. 0590)

een totaal nieuw begin vanuit het niets. Niet alleen kwam de wederopbouw er bijzonder traag op gang vergeleken met de meeste andere dorpen en steden, maar in het geval van Mesen kunnen we zelfs spreken van een totaal nieuw en ander Mesen dat tot stand kwam. Immers, in tegenstelling tot bijvoorbeeld leper is er in Mesen nauwelijks iets *à l'identique* heropgebouwd en werd er met het vooroorlogs straatbeeld én stratenplan komaf gemaakt. Het Mesen van 1930 geleek in niets op het Mesen van 1910. En dat had alles te maken met de fatale beslissing na afloop van de Grote Oorlog om het Koninklijk Gesticht van Mesen niet te laten terugkeren naar haar oorspronkelijke vestiging maar elders te vestigen, met name in Lede.

Mesen was dus als het ware beroofd van haar eigen geschiedenis en eigenheid. Het verklaart volgens mij de drang, zelfs de noodzaak, om in een museum minstens een deel van het verloren verleden tentoon te stellen.

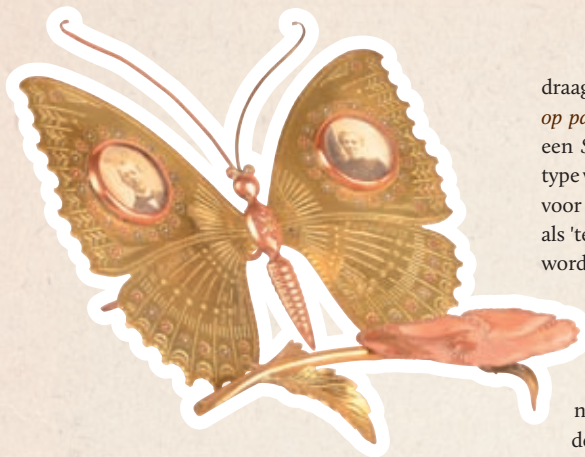
Aan de andere kant, voor de verloren eigenheid won Mesen er tijdens de Eerste Wereldoorlog ook een nieuwe bij: door de Slag bij Mesen werd er een duurzame band gesmeed met de Nieuw-Zeelanders (en in mindere mate met de Australiërs) die hier op 7 juni 1917 en de volgende dagen zwaar strijd leverden. Burgemeester Evrard verklaarde het onlangs nog in de pers: "Mesen heeft twee feestdagen: enerzijds ANZAC Day, anderzijds de Slag bij Mesen op 7 juni". De laatste vijftien jaar kwam er door de bouw van het *Island of Ireland Memorial Park*, de komst van de *International School for Peace Studies* en *Peace Village* ook een nauwe band met Ierland, hoewel zoals bekend de militaire exploten van de beide Ierse divisies tijdens de Slag bij Mesen zich eerder in Wijtschate hebben afgespeeld. Naast 7 juni 1917 zijn ook de gebeurtenissen van 31 oktober 1914 bij Mesen niet zonder belang: die dag leden de *London Scottish* hier erg zware verliezen. Het



↑ Duitse Stahlhelm M1918 (nr. 0557)

was de eerste keer dat de Britten een eenheid van de *territorials* - vrijwillige vrijetijdssoldaten en dus geen beroepsmilitairen - in de strijd inzetten, een voorbode van de miljoenen oorlogsvrijwilligers en dienstplichtigen die nog zouden volgen.

Aan die twee identiteiten die op zich (behalve de gemeenschappelijke locatie van Mesen) weinig met elkaar te maken hebben, gaf de collectie van het Geschiedkundig Museum Mesen uiting: de oude, vooroorlogse stad die niet kan losgekoppeld worden van haar abdij/Gesticht én het oorlogsoord uit de Eerste Wereldoorlog. Het museum was noch een oorlogsmuseum, noch een stadshistorisch museum. Het bezat wel een unieke collectie, uniek omdat het verzamelen van het museum zich alleen maar toespitste op zaken die verband hielden met de plaatselijke geschiedenis, hetzij met de gebeurtenissen tussen 1914-1918, hetzij die van voor 1914. In tegenstelling tot vele andere kleine vrijwilligersmusea liet men zich hier niet verleiden tot het aanvaarden van om het even welk oorlogstuig of om het even welke andere historische objecten zonder band met Mesen. Gezien de geschiedenis van Mesen en gezien de duidelijke focus van het Geschiedkundig Museum is het merkwaardig dat er nagenoeg geen stukken zijn met betrekking op de moei-



↑ Vlinder, loopgravenkunst (nr. 0398)

zame wederopbouw en slechts een relatief klein aantal objecten met betrekking op de vlucht en het verblijf in het buitenland van de Mesenaars.

DE VERZAMELING

Voor beide te onderscheiden delen, Mesen tijdens 1914-1918 én de geschiedenis van stad, abdij en gesticht, beschikt de collectie over mooie en zelfs unieke stukken. Wat de militaria betreft zijn er relatief weinig wapens, behalve misschien bajonetten. De mooie, volledige uniformen van de Australische en de *London Scottish* soldaat, maar vooral van de Nieuw-Zeelandse korporaalspringen in het oog (nrs. 0499, 0500 en 0501 op pag. 19). Het zijn net drie types die voor Mesen tijdens de Eerste Wereldoorlog écht van belang zijn. Vooral voor wat betreft de Nieuw-Zeelanders bezit het museum wel meer mooie stukken: een *'lemon squeezer'* (de typische Nieuw-Zeelandse hoed, zoals een scoutshoed) met de merkwaardige badge van het 8th (Southland Rifles) Regiment die ons een maori toont met zijn traditionele wapens: de taiaha (speer) en de mere (knuppel). Niet toevallig bevinden zich in de museumcollectie ook twee dergelijke meres waarvan er één de afbeelding

draagt van de oorlogsgod van de Maori (nr. 0590 op pag. 26). Bij de Duitse objecten valt vooral een *Stahlhelm M1918* op, een minder courant type van de Duitse stalen helm dat uitsparingen voor de oren had en daarom ten onrechte ook als 'telefonistenhelm' of 'cavaleriehelm' geduid wordt (nr. 0557 op pag. 27).

Niet ten overvloede aanwezig maar wel met stukken van soms hoge kwaliteit is de loopgravenkunst: nogal wat bewerkte kogels, maar vooral de vlinder die op een bloem rust, met ingewerkte fotoportretjes en een verwijzing naar 7 juni 1917 is ronduit meesterlijk. Hierbij aansluitend wil ik toch wel de mooie deelcollectie heraldisch porselein vermelden die ofwel de vooroorlogse Triple Entente eert of de geallieerden tijdens de oorlog, of het vredesverdrag van 1919. Een bittergrappig voorwerpje is de felblauwe Franse haan met aan de ene zijde een Franse *poilu* en het hoopvolle opschrift "1915 vainqueur" en aan de andere zijde een doodshoofd met een Duitse pinhelm met de tekst: "1915 vaincu". Een voorwerp *hors catégorie* dat vooral omwille van het achterliggende verhaal van belang is, is de 'Roos van Mesen'

↓ Porselein Triple Entente (nr. 2086)



dat de Duitse oud-strijder Otto Meyer als vredesgebaar creëerde (nr. 0592 op pag. 18).

Wat het Mesen van voor 1914 aangaat, is er een hele reeks wapenborden van vooral abdissen, maar zijn er vooral nogal wat voorwerpen afkomstig van het Koninklijk Gesticht: religieus zilver naast tal van soms erg fraaie bestekken die in de loop van de 19^{de} en 20^{ste} eeuw aan het Gesticht geschonken werden door plaatselijke notabelen die deel uitmaakten van het bestuur ervan. Daaronder treffen we heel wat namen aan van edellieden die hun stempel gedrukt hebben op de geschiedenis van onze streek, zoals de ministers Alphonse Vandenpeereboom en Jules Malou. Het zijn echter vooral de tekeningen, schilderijen en foto's die getuigen hoe anders het Mesen van voor 1914 wel was en hoe dit stadje gedomineerd werd door de imposante abdijgebouwen.

DE WERKING

Opvallend en in tegenstelling tot vele andere kleine plaatselijke musea, is de vrij actieve werking van het Geschiedkundig Museum. Vooral door de publicatie van de twee verzamelbundels 'Stad Mesen, herinnering en geschiedenis' (1982) en 'Mesen, kleine stad op de heuvel. Verzameling historische bijdragen over Mesen' (1995) zijn we vrij goed op de hoogte van de groei en bloei van het museum van Mesen tot het midden van de jaren 1990. Volgens de internationale museumvereniging ICOM (International Council of Museums) is een museum een permanente instelling zonder winstbejag, ten dienste van de gemeenschap en van haar ontwikkeling, toegankelijk voor het publiek, die de materiële en immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verzamelt, bewaart, onderzoekt en tentoonstelt en hierover informatie verstrekt voor studie, educatie en recreatie. Uit alles blijkt dat het Geschiedkundig Museum



↑ Haan met opschrift "1915 vainqueur" - "1915 vaincu" (nr. 0732)

Mesen, en dit opnieuw in tegenstelling tot vele andere kleine musea, aan al deze voorwaarden voldeed. De vzw garandeerde onder meer door de samenwerking met het stadsbestuur en nu met Erfgoedcel CO7 het voortbestaan van de collectie, stelde de stukken tentoon in een publiek toegankelijke ruimte tegen een minieme toegangsprijs en gebruikte de collectie als bronnenmateriaal bij de studie van het verleden van Mesen en de Mesense instellingen. Het Geschiedkundig Museum Mesen zal dan in de toekomst misschien niet langer als dusdanig bestaan maar het voortbestaan van de collectie en het bestendigen van de doeleinden waarvoor het ruim veertig jaar geleden werd opgericht, blijven gegarandeerd: ook na 2013 zullen stukken van het museum van Mesen permanent tentoongesteld worden. Door de beschikbaarheid van een digitale inventaris zullen bovendien nog meer mensen met dit bijzondere patrimonium kunnen kennismaken en zal de mobiliteit van de collectiestukken, bijvoorbeeld voor tijdelijke tentoonstellingen in de Westhoek en daarbuiten, zeker toenemen. Het leidt ook geen twijfel dat het verleden van Mesen en haar erfgoed verder bestudeerd zullen worden, als vreemde eend in de bijt: kleinste stad, faciliteitengemeente, en met een unieke geschiedenis die bijna 1000 jaar beslaat.



(4)

OP NAAR EEN NIEUWE TOEKOMST VOOR HET MUSEUM

.....

Door de nakende renovatie van het oude stadhuis en de plannen voor een cultuurhuis met een toeristisch infopunt op die locatie werd er nagedacht over een nieuwe toekomst voor de museumcollectie. Om de ontmanteling van het museum en de verhuis van de collectiestukken gecoördineerd te laten verlopen, sprak het stadsbestuur Erfgoedcel CO₇ aan. De verhuis werd aangegrepen om de collectie op een professionele manier te registreren, te digitaliseren en op een verantwoorde manier in te pakken. In dit hoofdstuk worden de verschillende stappen van dit proces toegelicht, aangezien deze ook toe te passen zijn op andere collecties. Momenteel wordt de bestemming van de collectiestukken onderzocht. Het staat vast dat heel wat objecten een plaats zullen vinden in het nieuwe cultuurhuis. Vanaf dit voorjaar zijn de collectiestukken ook digitaal raadpleegbaar via de provinciale erfgoeddatabank.

.....

VERZAMELEN VAN EXPERTISE

Bij de ontmanteling en verhuis van de museumstukken kwam heel wat kijken: het triëren van de collectie, het reinigen, inventariseren, fotograferen en tenslotte het inpakken van de objecten. Erfgoedcel CO₇ verzamelde enkele spelers uit het West-Vlaamse erfgoedveld die vanuit hun eigen expertise het hele verhuistrject mee in goede banen konden leiden.

Aangezien de Provincie West-Vlaanderen op dat moment gestart was met het uitwerken van een provinciaal depotbeleid, onder meer door de ontwikkeling van een provinciale erfgoeddatabank, was het evident de depotconsulenten aan te spreken voor de begeleiding van het project. Enerzijds kon er op het vlak van collectieregistratie beroep gedaan worden op de depotconsulent registratie die ook een

gedegen kennis van religieuze collecties had, anderzijds werd het fotograferen en het correct verpakken van de objecten toegewezen aan de depotconsulent behoud en beheer.

De collectie is zeer heterogeen samengesteld, de inhoudelijke expertise van het museumcomité was dan ook onontbeerlijk bij het registreren van de objecten. Voor het beschrijven van de objecten van de Eerste Wereldoorlog kon beroep gedaan worden op toenmalig conservator Franky Bostyn en wetenschappelijk medewerker Evy Van de Voorde van het Memorial Museum Passchendaele 1917 (*foto 01*).

De betrokkenen kwamen op voorhand een drietal keer samen voor overleg, zodat alle stappen van het proces op voorhand waren uitgedacht en de nodige voorbereidingen konden getroffen worden.

.....

GOED BEGONNEN IS HALF GEWONNEN

Welke objecten moeten geregistreerd worden?

Al snel was duidelijk dat niet alle stukken geïnventariseerd zouden moeten worden. Het museumcomité bezat immers heel wat tentoonstellingsmateriaal en 'dubbels' die eerder een educatieve dan een museale waarde hadden. De onvolledige papieren inventaris liet toe een eerste zicht te krijgen op de aard van de collectiestukken. Die waren onder te verdelen in twee deelcollecties: enerzijds de stukken van het Geschiedkundig Museum Mesen die hoofdzakelijk te maken hebben met de Eerste Wereldoorlog, anderzijds de stukken die behoren tot de deelcollectie van het Koninklijk Gesticht van Mesen. Deze laatste stukken werden in bruikleen gegeven aan het

museumcomité. Er werd contact opgenomen met het Gesticht om na te gaan of de stukken in de collectie van het museum konden blijven. Ook het archivalisch en documentair erfgoed binnen de collectie moest beschreven worden. Het merendeel van deze documenten werd na registratie tijdelijk overgebracht naar het Stadsarchief Ieper, om het in gepaste klimatologische omstandigheden te bewaren. Tenslotte zouden ook enkele erfgoedstukken van de Stad Mesen, zoals de schilderijen van de burgemeesters, geregistreerd moeten worden.

Welke verpakkingsmaterialen zijn er nodig?

De objecten werden opgedeeld volgens materiaalsoort en fragiliteit, om zo het juiste type verpakking te kunnen aankopen. Er werd gekozen voor duurzame, inerte verpakkingsmaterialen, die de veilige bewaring van de stukken garan-

deren. Volgende inerte verpakkingsmaterialen volstonden voor de meeste museumobjecten: polyethyleendozen, polyethyleenfolie, museumschuimplaten (type museum art foam) en polyethyleen minigrizpakjes. In alle polyethyleendozen werden gaatjes geboord om het ontstaan van een microklimaat in de dozen te vermijden (foto's 02 en 03). In een microklimaat kunnen immers schimmels ontstaan die de collectiestukken aantasten. Voor enkele papieren stukken die niet naar het Stadsarchief Ieper werden overgebracht, werden zuurvrije kartonnen dozen, zuurvrij papier, en melinex-hoesjes voorzien (foto 04). Op het ogenblik dat het verpakkingsmateriaal moest besteld worden, lagen alle stukken nog in de tentoonstellingskasten. Dit maakte het bestellen van de juiste hoeveelheden verpakkingsmateriaal niet evident, vooral omdat er nog geen nauwkeurige inventaris bestond met vermelding van de afmetingen van de collectiestukken.

werd rekening gehouden met ieders interesses en inhoudelijke kennis van de collectie. Wie veel wist over de objecten zelf, kon aanschuiven aan de registratietafel. Wie liever de handen uit de mouwen stak, kon helpen inpakken. Voor aanvang van het registratieproces kreeg iedereen uitleg over zijn taak.

De eerste stap bij het registreren was de objecten uit de vitrines halen en ze voorzichtig reinigen (foto 05). Dit beperkte zich in de meeste gevallen tot het voorzichtig afstoffen van de voorwerpen en het verwijderen van het oude nummer met behulp van wattenstaafjes gedrenkt in ethanol en een houten spatel (foto 06). Daarna werden de voorwerpen klaargezet op de registratietafel, waar ze vervolgens werden opgemeten en voorzien werden van een nieuw objectnummer dat op een zuurvrij label werd genoteerd en aan het object werd bevestigd (foto 07).

HET INVENTARISATIEPROCES

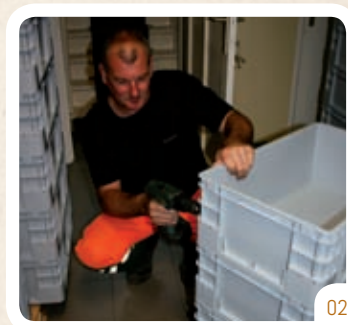
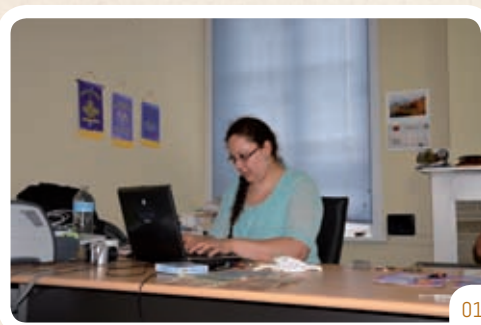
Van uithalen tot inpakken

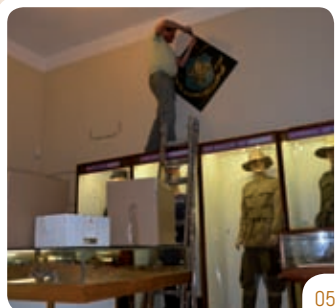
Om een snelle opstart van de registratie te garanderen, werd nagegaan in welke volgorde de stukken best geregistreerd zouden worden. Binnen die optiek werden al heel wat stukken vooraf klaargelegd volgens materiaalsoort en grootte. Ook de fotografieset werd opgesteld en uitgetest. Deze voorbereiding nam één werkdag in beslag.

Rekening houdend met het feit dat er altijd minimum zes mensen aanwezig zouden zijn tijdens de inventarisatieperiode, werd besloten om de collectie in vijf werkdagen te registreren. Om het werk vlot te laten verlopen, werden de aanwezigen in groepjes verdeeld, met de afspraak dat iedereen zoveel mogelijk bij zijn eigen post bleef om de verschillende handelingen zo consequent mogelijk te kunnen uitvoeren. Bij het verdelen van de taken

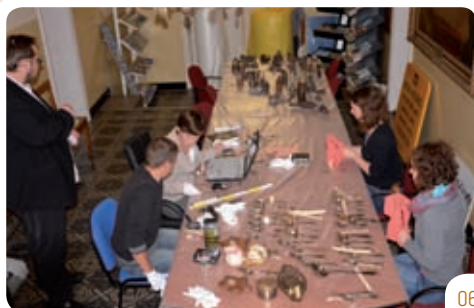
Van elk object werden de belangrijkste gegevens opgenomen in een Excelbestand, met de bedoeling dit bestand later in de provinciale erfgoeddatabase te importeren. Zo werd van elk object volgende informatie genoteerd: het nieuwe objectnummer, het oud inventarisnummer (als dat er was), een beknopte beschrijving, de datering, de materiaalsoort, de toestand, eventuele opschriften, de afmetingen, de instellingsnaam van de beheerder, de eigenaar, de vervaardiger en tenslotte eventuele opmerkingen. De objecten van het Geschiedkundig Museum Mesen kregen de objectnummers 0 tot en met 0753 mee. Omdat verwacht werd dat deze deelcollectie meer dan 1000 stukken zou omvatten, kregen de meeste objecten van het Koninklijk Gesticht van Mesen, die gelijktijdig geïnventariseerd werden, de nummers 2000 tot en met 2137 mee.

Na de registratie werd elk object individueel gefotografeerd met een semiprofessionele camera en flitsset uit de uitleendienst van





05



06



08



07

de Provincie West-Vlaanderen. De objecten werden voor een witte achtergrond geplaatst, vervolgens werd van het merendeel van de objecten de voor- en achterkant gefotografeerd en werden er close-ups genomen van interessante details (foto 09).

Tenslotte verhuisde elk object naar de verpakkingstafel waar het, naargelang de materiaal-soort, de juiste verpakking kreeg (foto's 08 en 10). Alle objectnummers van de objecten die in polyethyleendozen werden verpakt, werden vermeld op de buitenkant van de dozen en ook de dozen zelf kregen een eigen nummer. Deze nummers werden ook opgenomen in een Excel-document als plaatsingslijst, zodat later

alle objecten gemakkelijk terug te vinden zijn. Dozen met fragiel of gevaarlijk materiaal kregen een extra sticker opgeplakt om duidelijk te maken dat deze met extra voorzichtigheid gehanteerd moesten worden (foto 11). De kostuums werden niet van de paspoppen gehaald, omdat de toestand van het textiel onbetrouwbaar was. De paspoppen werden in hun geheel afgedekt met tyvek (foto 12) zodat er geen stof op de kostuums kan vallen. Tyvek is een synthetisch textiel dat veilig is voor de bewaring van museale materialen. Door de kleine gaatjes in de stof wordt het object niet luchtdicht verpakt, wat de kans op schimmelvorming verkleint.

Noodzakelijke nazorg

Het inventariseren gebeurde in een hoog tempo om alles afgewerkt te krijgen binnen de vooropgestelde timing. Objecten die samen-

horen, werden samen geregistreerd. Grote hoeveelheden van hetzelfde soort object, bijvoorbeeld kogels, werden in bulk geregistreerd. Het was onmogelijk om alle inhoudelijke informatie onmiddellijk toe te voegen aan de registratiegegevens. Het Memorial Museum Passchendaele 1917 en de Provincie West-Vlaanderen engageerden zich om de registratiegegevens verder aan te vullen in het najaar van 2011.

Omdat tijdens de registratie duizenden foto's gemaakt werden van de objecten, was het noodzakelijk de goede foto's te selecteren en hieraan een correct nummer toe te kennen, dat correspondeerde met het objectnummer. Om de bestanden later vlot te kunnen importeren in de provinciale erfgoeddatabase werd afgesproken dat elke foto het nummer van het desbetreffende object zou dragen, aangevuld met een volgnummer. Bijvoorbeeld: 0001_01, 0001_02 ... Dit tijdrovende werk werd succesvol uitgevoerd door een vrijwilliger van Erfgoedcel CO7.

Verder hadden sommige objecten gedurende het bestaan van het museum schade opgelopen, omdat de bewaaromstandigheden in het gebouw niet optimaal waren. Die schade werd tijdens de registratie opgemeten. Enkele objecten werden nadien behandeld tegen houtboorders, terwijl het schilderij met de afbeelding van Maria Theresia naar een restaurator werd gebracht.

EEN NIEUW BEGIN

De meerderheid van de ingepakte stukken werd overgebracht naar de Vredesschool in Mesen, in afwachting van een nieuwe bestemming. Het stadsbestuur stelde het Gentse studie-bureau MADOC aan om een nieuw concept voor het cultuurhuis met toeristisch infopunt uit te werken. De

meeste stukken zullen een nieuwe plaats vinden in het oude stadhuis. Het museumcomité en het stadsbestuur zullen samen nagaan waar de overige collectiestukken bewaard kunnen worden. Opname van de stukken in het nog te bouwen regionaal erfgoeddepot Potyze in leper behoort tot de mogelijkheden.

De provinciale erfgoeddatabase vormt een belangrijke tool binnen de ontsluiting van de museumcollectie. Het invoeren van gegevens in deze database gebeurt via Adlib-software. Doordat tijdens de registratie gewerkt werd met Excel, kunnen de registratiegegevens gemakkelijk in Adlib geïmporteerd worden en worden ze zo opgenomen in de erfgoeddatabase. De database zal het museumcomité toelaten om hun collectie digitaal te beheren. Nagaan welke stukken tot de collectie behoren en waar ze zich bevinden, de toestand van de objecten aanpassen, registratiegegevens uitbreiden, bruiklenen coördineren: de database wordt het belangrijkste hulpmiddel bij het voeren van een efficiënt collectiebeleid. De provinciale database heeft echter ook een publiekszijde, namelijk de website www.erfgoedinzicht.be, die in het voorjaar van 2013 online gaat. Wil je de museumcollectie graag digitaal raadplegen, dan kan je er via een eenvoudige zoekopdracht een selectie van collectiestukken terugvinden, waarbij de beschrijving telkens voorzien is van een foto.



09



11



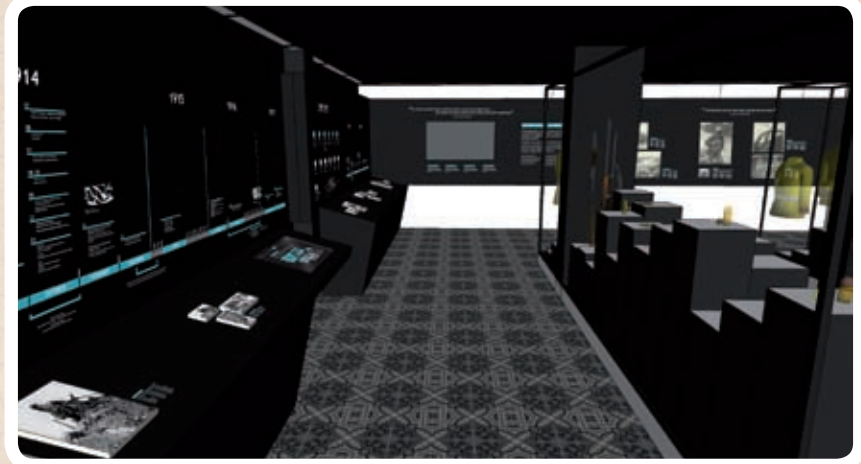
10

Wie graag de collectiestukken in het echt wil zien, heeft verschillende mogelijkheden. Op initiatief van de museumvrijwilligers worden al enkele collectiestukken op diverse plaatsen in Mesen getoond, onder meer in de onthaalruimte van de *Messines Peace Village* en de gelagzaal van Café de Faubourg. En vanaf het voorjaar van 2014 kan je terecht in het nieuwe cultuurhuis van de stad, dat ondergebracht zal worden in het voormalige stadhuis.



12

Het cultuurhuis behelst zowel een toeristisch infopunt als verschillende themakamers, waar collectiestukken getoond zullen worden. In het nieuwe infopunt wordt de toekomstige bezoeker geïnformeerd over de gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog in Mesen. De themakamers krijgen een aanpasbare opstelling, die het mogelijk maakt de verschillende aspecten van de Mesense geschiedenis te belichten. Hierbij zal aandacht uitgaan naar de gebeurtenissen in Mesen van voor, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog. Dit aan de hand van beeldmateriaal, delen van de museumcollectie en een aantal luisterzetels, waar bezoekers kunnen luisteren naar verhalen over Mesen.



↑ Ontwerpschets MADOC: voorstel inrichting van de zwarte kamer van het toeristisch infopunt. Vaste opstelling over het thema Mesen en de Eerste Wereldoorlog.



↑ Ontwerpschets MADOC: voorstel inrichting van de themakamers.



(5)

MEER WETEN?

.....

OVER DE GESCHIEDENIS VAN MESEN

- Constandt, H. J. (red.), *Stad Mesen, herinnering en geschiedenis samengevoegd bij de tiende verjaardag van het museum*, Mesen: Gemeentelijk Museum Mesen, 1982
- Beun, J. (red.), *Mesen, kleine stad op de heuvel. Verzameling historische bijdragen over Mesen*, Mesen: Geschiedkundig Museum Mesen, 1995
- www.westhoekverbeeldt.be
- www.historischekranten.be

COLLECTIEREGISTRATIE EN BEHOUD EN BEHEER

- www.erfgoedinzicht.be
- www.faronet.be

PARTNERS

- www.mesen.be
- www.erfgoedcelco7.be
- www.west-vlaanderen.be/erfgoed
- www.mmp1917.be
- www.ieper.be

.....

MUSEUMCOMITÉ

Stichtende leden

Roger LAMBELIN (voorzitter van 1971 tot 1980 †), Georges DESMYTER (lid van 1971 tot 1985 †), Louis MENU (lid sinds 1971, voorzitter van 1980 tot 2007 †), Jean LIEFOOGHE (lid van 1971 tot 2006) en Hugo CONSTANDT (lid van 1971 tot 1983).

Ereleden

Paul LAMBELIN (lid van 1976 tot 1992), Albert GHEKIERE (lid van 1977 tot 2000), Michel TITECA (lid van 1978 tot 2006), Patrick RYDE (lid van 1979 tot 1981), Fernand BARTIER (lid van 1985 tot 1987), Dorine DEGADT (lid van 1986 tot 1994), Henri THEVELIN (lid van 1994 tot 2011), Patrick FLORISSOONE (lid van 1995 tot 2002), Sandy EVRARD (lid van 1999 tot 2002), Lawrence FARROW (lid van 1998 tot 2011) en Guy MENU (lid van 2008 tot 2010).

Actieve leden

Patrick COLSON (lid sinds 1976, voorzitter sinds 2007), Johan BEUN (lid sinds 1982, ondervoorzitter sinds 2006), Patrick HELLEM (lid sinds 1976, schatbewaarder sinds 2006), Steven REYNAERT (lid sinds 2002, secretaris sinds 2007), Marino MAHIEU (lid sinds 1997), Eddy DECONINCK (lid sinds 2004), Claude VERHAEGHE (lid sinds 2006), Dominique LORIDAN (lid sinds 2006), Mirando LAMAIRE (lid sinds 2006), Hans COLSON (lid sinds 2008) en Eddy MENU (lid sinds 2011).

.....



B. *Neuville instrumenten*
0810001 - *encre noire*
0810002
.....
.....

EXPOSÉ / EMBALLÉ. L'ÉVOLUTION DU MUSÉE HISTORIQUE MESSINES

1359

Le Musée Historique Messines a été créé en 1972 sous l'impulsion du bourgmestre de l'époque, Roger Lambelin, en réponse aux nombreuses visites de vétérans de la Première Guerre Mondiale. Notamment grâce aux généreux dons de la population locale, une somptueuse exposition permanente illustrant principalement le passé récent de Messines, a pu être mise sur pied. Même si le musée abritait surtout des objets militaires, ce n'était pas un musée de guerre. La collection a été complétée par des pièces provenant de l'Institution Royale de Messines et par d'autres objets ayant un lien avec la riche histoire de la ville.

Le musée a pu, des décennies durant, compter sur une grande sympathie et ce, aussi bien de la part des Messinois que des touristes qui visitaient la ville en grands nombres. Ces dernières années ont toutefois été marquées par une baisse du nombre des visiteurs. En 2011, la municipalité a décidé de la fermeture de l'ancien hôtel de ville, qui abritait le musée, en vue d'une rénovation en profondeur dans le cadre de laquelle la disposition des pièces et les fonctions seraient profondément modifiées et modernisées. Cette approche impliquait également un changement de la forme du musée. La rénovation du bâtiment est en cours à l'heure actuelle. Un nouveau point d'information touristique, notamment, sera aménagé, le retour d'une grande partie des pièces de collection étant prévue à cet égard.

Le Musée Historique Messines n'est pas un cas isolé en l'espèce. Partout en Flandre, des musées de petite taille menacent de devoir fermer leurs portes suite à la baisse d'intérêt du grand public et au changement de la vision locale en matière de culture et de tourisme avec à la clé, dans certains cas, une profonde réorganisa-

tion et, dans d'autres, la fermeture définitive du musée et le transfert de la collection. Le cas de Messines illustre parfaitement comment la modification de facteurs environnementaux peut entraîner la fermeture provisoire d'un musée, malgré l'engagement important des personnes concernées. Le nombre de visiteurs, la fonctionnalité, l'efficacité et l'image de marque sont des critères qui jouent aujourd'hui un rôle dans le maintien ou non de choix opérés de nombreuses années auparavant. Dominiek Dendooven, collaborateur scientifique des musées municipaux d'Ypres (*Stedelijke Musea Ieper*), nous fait part de sa vision de la position du musée messinois dans le paysage muséal du Westhoek et se focalise à cet égard sur la politique cohérente de développement des collections mise en œuvre depuis toujours.

Une fermeture peut également être synonyme d'opportunités. Grâce à l'intervention de Erfgoedcel CO7, la collection du Musée Historique Messines a été nettoyée, répertoriée et conservée de manière responsable jusqu'à la mise au point des projets d'avenir de la ville en ce qui concerne la maison de la culture et le point d'information touristique. L'aide de plusieurs experts du secteur du patrimoine de Flandre occidentale a été sollicitée à cet effet afin d'encadrer les bénévoles du musée pendant le déménagement. Dans l'intervalle, la municipalité a engagé le bureau d'étude gantois MADOC en vue d'élaborer un nouveau concept pour la maison de la culture et le point d'information touristique et d'examiner quelles pièces de musée peuvent y être installées. Avec son inauguration prévue au printemps de 2014, le musée pourra prendre un nouveau départ. La forme sera différente, certes, mais l'objectif reste le même: raconter l'impressionnante histoire de la ville.

COLOFON

MET DANK AAN:

- De leden van het museumcomité van het Geschiedkundig Museum Mesen en Hugo Constandt, stichtend lid van het museumcomité.
- Het stadsbestuur van Mesen.
- Al wie aan de registratie van de collectie heeft meegewerkt: de vrijwilligers, MMP1917, Stadsarchief Ieper, Provincie West-Vlaanderen.
- Johan Beun, Hans Colson, Dominiek Dendooven, Sandy Evrard, Patrick Hellem, Mirando Lamaire, Marino Mahieu, Martin O'Connor, Steven Reynaert, Claude Verhaeghe om hun favoriete collectiestuk te selecteren voor deze brochure.
- MADOC, in het bijzonder Geert Jansen.
- De auteurs Annelies Anseeuw en Dominiek Dendooven.

- Samenstelling: Annelies Anseeuw, met een bijdrage van Dominiek Dendooven
Eindredactie: Erfgoedcel CO7
Vormgeving: Design Sense
Druk: drukkerij Lowyck & Pluspoint
Foto's:
- Object- en inventarisatiefoto's: Provincie West-Vlaanderen
 - Schilderij Maria Theresia: Johan Beun (pag. 22 en 40)
 - Geschiedkundig Museum Mesen in 2011: Erfgoedcel CO7 | Michaël Depestele (pag. 4, 8, 12, 30 en 38)
 - Oud stadhuis in 2011: Annelies Anseeuw (pag. 6)
 - Privécollectie Johan Beun (pag. 14 en 15)
 - Collectie Geschiedkundig Museum Mesen: A. Duhaméeuw (pag. 16) en G. Bossaert (pag. 20)

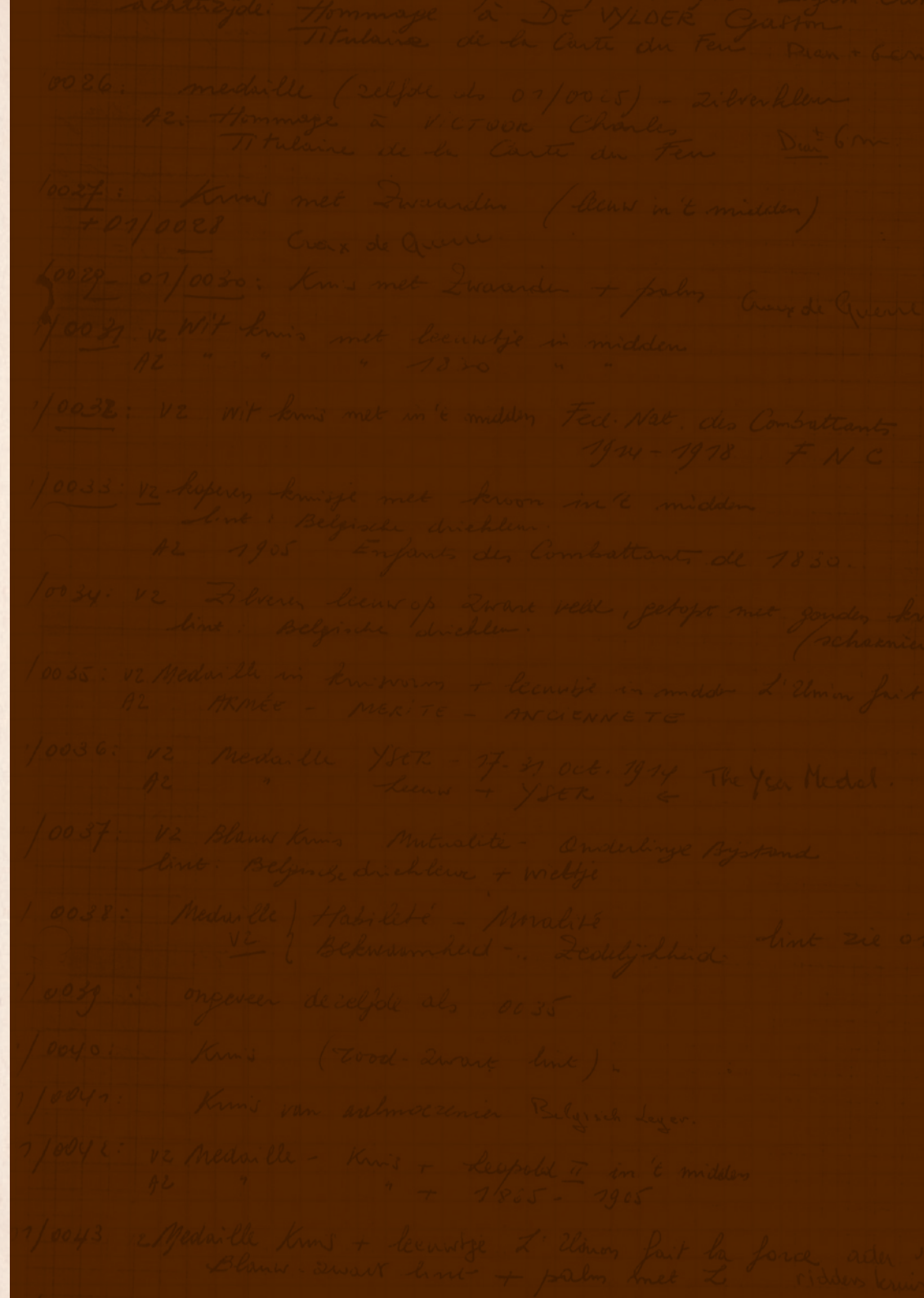
De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Diegenen die menen nog rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog wenden tot CO7.

V.U.: Voorzitter CO7, Loes Vandromme – Grote Markt 1, 8970 Poperinge
Wettelijk Depot: D/2013/10.815/2

Met steun van:



Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling:
Europa investeert in zijn platteland



Al sinds de opening van het Geschiedkundig Museum Mesen op 19 november 1972 is de museumcollectie ondergebracht in het voormalige stadhuis van Mesen. De beslissing van het stadsbestuur om het gebouw te renoveren, vormde de aanleiding om in 2011 alle collectiestukken professioneel te registreren, te fotograferen en in te pakken tot er een nieuwe bestemming voor de museumcollectie gevonden is. Erfgoedcel CO₇ coördineerde deze registratie- en verhuisbeweging, in samenwerking met de leden van het museumcomité en experts uit het West-Vlaamse erfgoedveld.

Deze brochure laat je kennismaken met het verhaal van de stad en hoe die een voedingsbodem vormde voor het ontstaan van het museum. 40 jaar museumwerking in een notendop: hoe werd de collectie samengesteld, wat waren de doelstellingen van het museum en hoe verhoudt het museum zich ten opzichte van de andere musea in de Westhoek? Een blik op de toekomst ontbreekt hierbij niet.

Daarnaast wil deze brochure een inspiratiegids zijn voor andere erfgoedbeheerders die aan de slag willen gaan met gelijkaardige collecties. Alle stappen binnen het registratie- en verhuisproces worden op een rijtje gezet, van de voorbereiding van de registratie tot de (digitale) ontsluiting van de collectiestukken.



ERFGOEDCEL

